

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2024, 24: 298-337

İslâm İktisadında Kripto Paraların Yeri ve Zekâtı

Yahya BİLGİNER

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Şube Müdürü,

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Dr., Ministry of Education, Branch Manager,

Department of Islamic Law

Kahramanmaraş / Turkey

yahyabilginer@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-3463-1156

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 1 Temmuz / July 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 22 Kasım / November 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı / Issue: 24 **Sayfa /Page:** 298-337.

Atıf / Cite as: Bilginer, Yahya. “İslâm İktisadında kripto Paraların Yeri ve Zekâtı [The Place and Zakat of Cryptocurrencies in Islamic Economic Law]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 24 (December 2024): 298-337.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1508130>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

The Place and Zakat of Cryptocurrencies in Islamic Economic Law

Abstract

The concept of money has evolved over time in line with changing needs and advancements in technology. With the introduction of electronic money, cryptocurrencies have garnered widespread interest, influencing individuals, savers, and even governments. Consequently, cryptocurrencies require examination not only from the perspectives of information technology and economics but also in terms of religion and law. As these currencies become increasingly common in daily life, Islamic jurists have formed both positive and negative opinions regarding their usage. Legal transactions inherently carrying significant uncertainty, with a high risk of deception and fraud, and lacking any form of guarantee, leading to unjust and unearned enrichment of certain groups, are not in line with the general principles of Islamic law. Accordingly, some have expressed negative opinions about these currencies. However, others have provided positive feedback due to certain advantages they offer. These include secure blockchain systems and the ability to facilitate cheaper, faster, and instantaneous money transfers compared to traditional banking. When considering their positive aspects, cryptocurrencies are seen as a store of value and are deemed permissible for circulation, similar to foreign currencies or gold. Some economists and Islamic jurists argue that for cryptocurrencies to be accepted as money, they must be issued by a reputable authority such as the state, asserting that only in this way can they gain legitimacy. Based on this argument, they claim that the use of cryptocurrencies is not legitimate or lawful. However, in recent times, it has been observed that governments have introduced regulations to counter such claims. The argument that cryptocurrencies do not hold equivalent value compared to traditional fiat currencies is not valid proof of their illegitimacy. In fact, fiat currencies themselves lack intrinsic equivalents, yet they are widely used and hold value as an investment tool. More importantly, cryptocurrencies do not involve interest, which is a crucial factor in determining their legitimacy within Islamic economics. In general, the use of cryptocurrencies is considered legitimate based on these factors, and zakat should also be paid on them. Zakat is a religious obligation and one of the five pillars of Islam, aimed at redistributing wealth from wealthy Muslims with a certain amount of assets to those in need, thereby promoting social justice. With the recent advancements in the financial sector, new circumstances have emerged that require zakat to be

applied in different ways. One such situation is the application of zakat to cryptocurrencies. Whether the use of cryptocurrencies as a type of zakat is permissible depends on whether they are widely accepted as a medium of exchange and a measure of value, as well as whether they provide users with confidence regarding their source. Naturally, it is also essential to consider whether cryptocurrencies involve uncertainty, are used for deceptive purposes, or contribute to unjust enrichment. These factors determine whether cryptocurrencies can be considered a suitable medium of exchange for zakat purposes. Taking all these into account, this study aims to examine the place of cryptocurrencies, which are becoming increasingly significant in today's economic life, within Islamic economics and zakat. The critical aspect of this study is whether zakat should be paid on these currencies, which are becoming widespread in Muslim societies and are increasingly being used by individuals as both a medium of exchange and a store of value. In terms of Islamic economics, the key consideration in the buying, selling, and use of cryptocurrencies as a medium of exchange is that they must not involve any uncertainty, deception, unjust enrichment, or interest. Based on this assumption, the study will examine the relationship between cryptocurrencies and zakat, one of the fundamental religious obligations in Islamic law, using qualitative data analysis and inductive reasoning methods.

Keywords: Islamic Law, Money, Cryptocurrency, Blockchain Technology, Zakat.

İslâm İktisadında Kripto Paraların Yeri ve Zekâtı

Öz

Para kavramı, değişen ihtiyaçlara ve teknolojideki gelişmelere uygun olarak zaman içinde evrim geçirmiştir. Elektronik paranın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte kripto paralar yaygın bir ilgi görmüş, bireyleri, tasarruf sahiplerini ve hatta hükümetleri etkilemiştir. Bunun sonucu olarak kripto paralar sadece bilişim ve ekonomi açısından değil, aynı zamanda din ve hukuk açısından da incelenmeyi gerektirmiştir. Günlük hayatta yaygınlaşmaya başlamasından dolayı bu paraların kullanımıyla ilgili İslâm hukukçularının olumlu ve olumsuz fikirlere varmışlardır. Kendi özünde ciddi belirsizlikler taşıyan, aldanma ve aldatma riski ileri düzeyde olan, dolayısıyla herhangi bir güvencesi bulunmayan, belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan her tür hukuki işlem,

İslâm hukukunun genel prensiplerine uygun olmadığından bu paralarla ilgili olumsuz görüş beyan edenler yanında, bazı avantajlarından dolayı olumlu görüş beyan edenler de olmuştur. Zira bu paralar güvenli blok zinciri sistemleri, geleneksel bankacılığa kıyasla daha ucuz, hızlı ve anlık para transferine olanak sağlamaktadır. Olumlu yönleri göz önünde bulundurulduğunda kripto paraların bir değer saklama aracı olarak görülüp tıpkı döviz ya da altın gibi tedavülde kullanılması da caiz görülmektedir. Ekonomistlerden ve İslâm hukukçularından bazıları, kripto paraların, para olarak kabul edilmesi için devlet gibi saygın bir otorite tarafından basılması gerektiğini savunarak, bu paraların ancak bu şekilde meşruiyet kazanabileceğinden bahisle, bu paraların kullanımlarının meşru/hukuki olmadığını iddia etmişlerdir. Ancak son zamanlarda devletlerin, bu iddiaları bertaraf edici düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Kripto para birimlerinin geleneksel itibari para birimlerine kıyasla eşdeğer bir değere sahip olmadığı argümanı, gayri meşru olduklarına dair geçerli bir kanıt değildir. Aslında, kâğıt para birimleri de bilinen eşdeğerlerden yoksundur, ancak yaygın olarak kullanılmakta ve bir yatırım aracı olarak değer taşımaktadır. Daha da önemlisi, kripto para birimleri faiz içermez, bu da İslâm ekonomisi içindeki meşruiyetlerini belirlemede çok önemli bir faktördür. Genel olarak, kripto para birimlerinin kullanımı bu faktörlere dayalı olarak meşru görülerek zekâtı da verilmelidir. Zira zekât, belirli bir mal varlığı değerine sahip olan Müslüman zenginlerden, ihtiyaç sahiplerine serveti yeniden dağıtmayı amaçlayan, sosyal adaleti sağlayan dinî bir vecibe ve İslâm'ın beş şartından biridir. Son zamanlarda finans sektörünün gelişmesiyle birlikte zekâtın farklı şekillerde uygulanmasını gerektiren yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Bu durumlardan biri de zekâtın kripto paralara uygulanmasıdır. Kripto para birimlerinin bir zekât türü olarak kullanılmasının caiz olup olmadığı, bunların bir değişim ve değer ölçüsü olarak genel kabul görüp görmediğine ve kullanıcılara kaynağı konusunda güven verip vermediğine bağlıdır. Elbette ki kripto para birimlerinin belirsizlik içerip içermediği, aldatma amacıyla kullanılıp kullanılmadığı veya sebepsiz zenginleşmeye katkıda bulunup bulunmadığı da dikkate alınmalıdır. Bu faktörler, kripto para birimlerinin zekât amaçları için uygun bir değişim aracı olarak kabul edilip edilemeyeceğini belirler. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak çalışmada, günümüzde ekonomik hayatta önemli bir yere sahne olmaya başlayan kripto paraların İslâm iktisadındaki yeri ve zekâtı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışma bakımından önemli olan husus, Müslüman

toplumlarda da yaygınlaşmaya başlayan, kullanıcıların kıymet atfederek hem mübadele hem de değer saklama aracı olarak kullanmaya başladıkları bu paraların, zekâtının verilip verilmeyeceğidir. İslâm iktisadı bakımından kripto paraların alım-satımında ve mübadele aracı olarak kullanılmasında dikkat edilmesi gereken husus, bunların herhangi bir belirsizlik, aldatma, sebepsiz zenginleşme veya faiz içermemesidir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada, nitel veri analizi ve istikrâ (tümevarım) yöntemleri kullanılarak, kripto paralarla İslâm hukukunda temel şer'î görevlerden biri olan zekât ilişkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Para, Kripto Para, Blockchain Teknolojisi, Zekât.

Giriş

Tarih boyunca para, ticari ilişkileri kolaylaştırmak ve servet birikimini sağlamak için bir araç olarak hizmet etmiştir. Deniz kabuğundan değerli metallere kadar çeşitli şekillerde kullanılan para, ekonomik faaliyetlerde merkezi bir rol oynamıştır. Paranın önemi yüzyıllar boyunca sabit kalmıştır ve günümüz toplumunda da önemli olmaya devam etmektedir. Sonuç olarak para, tarih boyunca farklı perspektiflerden kapsamlı bir tartışma ve münazara konusu olmuştur. Para kavramı, emtia parasından itibari paraya geçiş yaparak önemli dönüşümler geçirmiştir ve evrim geçirmeye devam etmektedir. Sanal para birimlerinin ortaya çıkışı, bu evrimin yeni boyutlarda gerçekleşebileceğine işaret etmektedir. Tağşiş gibi endişeler geçmişte ele alınmış olsa da mevcut tartışmalar sanal para birimlerinin geleceği etrafında dönmektedir. Bu değişikliklere rağmen, parasal konular günümüz toplumunda önemli bir söylem konusu olmaya devam etse de İslâm ekonomisi alanında sanal paraların kullanımıyla ilgili hem pratik hem de teorik manada tartışmalarda bir artış yaşandığı görülmektedir. Ele alınan temel sorunlardan bazıları Müslüman ülkelerin ekonomik zenginliklerinin korunması, ulusal para sistemlerinin bağımsızlığının ve uluslararası rekabet gücünün artırılması ve faize dayalı uygulamalardan faizsiz bir para sistemine geçilmesidir. Bu tartışmalar, ekonomik refahın artırılması, istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesine

ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi gibi amaçlara uygun bir para politikasının geliştirilmesi, daha iyi bir yaşam arayışında bu hedeflerle uyumlu bir para politikasına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.¹

Günümüzde iktisadi hayatta yer almaya başlayan kripto paraların para transferinde, ucuz, kolay ve hızlı işlem yapmaya ve güvenli saklama cüzdanına sahip olmaları bir yana bırakılırsa, spekülasyona ve manipülasyona açık yönleri nedeniyle para politikaları bakımından endişe verici yönleri olduğu görülmektedir. Bu ve buna benzer riskleri olsa da kripto paraların zekâtının verilir verilmeyeceği konusu, fıkhen cevaplanması gereken sorular içermektedir. Kripto paralar, kıymetli maden veya değerinden ya da kâğıt paralar gibi devlet tarafından verilen nominal değerlerinden kaynaklanan bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu paraların gerçek değerleri tedavülde/piyasada anlık olarak arz ve talep ilişkisine göre belirlenmektedir.² Belli bir merkezîyetinin olmamasından ve denetlenememesinden kaynaklanan mağduriyetler her ne kadar dava edilebilse de genellikle hak kayıplarıyla sonuçlanması, kripto paralara olan güveni azaltmaktadır.

Somut olarak ifade edilen para, bilgisayar ve internet teknolojisindeki hızlı ilerlemelerle birlikte, yerini sanal cüzdanlarda kriptografik olarak saklanabilir bir formata bırakmıştır. Çalışmada konunun sağlam bir zemine oturtulması için öncelikle paranın ve kripto yatırımların kavramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur. Bilhassa kripto paraların zekâta tabi olup olmadıkları yönünde teorik çerçeve ele alınmıştır. Çünkü önceki çalışmalarda kripto paraların zekâtının verilir verilmeyeceği hususlarına yeterince değinilmemiştir. Çalışmayla, literatüre katkı sağlanacağı varsayımından hareket edilerek, kripto paralar ile zekât arasındaki şer'î/hukukî ilişki araştırılmıştır.

¹ Taha Eğri - Zeyneb Hafsa Orhan (ed.), *İslam İktisadında Para* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 14; Cem Korkut, "İslâm Hukukunda Para Kavramına ve Paranın Yeri", ed. Cem Korkut, *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale* (Ankara: TDV Yayınları: 2020), 16.

² Şahin Çetinkaya, "Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi İncelenmesi", *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi* 2/5 (2018), 13.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Zekât Kavramı

Zekât kelimesi sözlükte “çoğalma, artma, arıtma, bereket, temizlik” gibi anlamlara gelmektedir.³ İslâm hukuk literatüründe ise zekât, Kur’an’da belirtilen kişilere verilmek üzere, şer’an zengin sayılan bir Müslümanın, sahip olduğu varlıkların belli bir miktarını vermesini,⁴ malın temizlenmesini, bereketlenmesini ve artışı ifade etmektedir.⁵ Fıkıhta zekât, toplumu kuşatan, kapsamlı bir yardımlaşma kurumu olarak önemli bir yere sahiptir.⁶ Kur’an,⁷ zekât veren müminlerin bu davranışının Allah katındaki öneminden bahsetmektedir. Zekâtın ibadet olma özelliğinin yanı sıra toplumsal hayatta sosyal yapının güçlenmesinde de önemli bir yeri vardır. Müslüman bir kişi, zekât vasıtasıyla malını maddî ve manevî olarak temizlemiş olur.⁸ Kur’an⁹ ve sünnette¹⁰ zekâtın önemine dikkat çekilerek, bu mükellefiyet İslâm’ın farzları arasında sayılmıştır.¹¹

³ Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/149; Alâüddîn el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Mısır: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1989), 2/149; Ebü'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-maarif, t.y.), “Zekâ”, 3/1849; Mehmet Erkal, “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/197.

⁴ Erkal, “Zekât”, 44/197-207.

⁵ Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1970), 2/153.

⁶ Nihat Dalgın, “Zekât Hükümleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (Ağustos 2004), 43.

⁷ el-Mâide 5/55; el-A'râf 7/156; el-Mü'minûn 23/1-4. Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Hayreddin Karaman (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

⁸ et-Tevbe 9/103.

⁹ el-Bakara 2/267.

¹⁰ Buhârî, “İmân”, 2; “Zekât”, 1.

¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/149; Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidâye* (Beyrut: Dâru İhyâi 't-Tu râsî' l-Arabî, ts.), 1/95; Ebü'l-Velîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004), 2/5.

1.2. Para Kavramı

Para, “parça, gümüş parçası” anlamında kullanılmış olup genel olarak bütün ödeme araçlarını ifade etmektedir.¹² Türkçede “devlet tarafından bastırılarak üzerinde değeri yazılı kâğıt ya da metal ödeme aracı” anlamında kullanılmaktadır.¹³ İslâm hukukunda ise para, “bir ekonomide hizmet ve malların alım satımında kullanılan, herkes tarafından kabul gören tedavül aracı”dır.¹⁴ Bazı tanımlarda paranın, nakit para ya da peşin ödeme anlamıyla mübadele aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.¹⁵

Hz. Peygamber zamanından önce, Bizans altın dinarı ve Sâsânî gümüş dirhemi gibi farklı sikkeler para birimi olarak kullanılıyordu.¹⁶ Bu dönemde tedavülde olan bu paraların kullanımına devam edilmiştir.¹⁷ Abdülmelik b. Mervan, ekonomik ve sosyal alanlardaki potansiyel dezavantajları gidermek için tedavüldeki Bizans ve İran sikkelerinin yerine dinar (altın) ve dirhem (gümüş) sikkeler şeklinde ilk yerli para bastırılmıştır.¹⁸ Bu, altın ve gümüş sikkeler için kullanılan malzemeleri değiştirerek yeni para türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca Abdülmelik b. Mervân’ın hükümdarlığı sırasında “muğuş para” olarak bilinen, altın ve gümüşe oranla daha düşük oranda yeni bir sikke basıldı ve bakır sikkeden fels adı verilen madeni para kullanılmaya başlandı.¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu’nda 1840 yılında “Kaimei Mûtebere-i Nakdiyye”

¹² Ali Akyıldız, “Para”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/163.

¹³ TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Para” (Erişim 17 Mart 2023).

¹⁴ Sabri Orman, “Modern İktisat Literatüründe Para Kredi ve Faiz” (İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1992), 11.

¹⁵ Bilal Aybakan, “Mebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/212-214.

¹⁶ Rifat Uslu, “İslâm Hukukunda Para Birimleri”, *Journal of İslâmic Research* 25/1 (2014), 30; Bilal Aybakan, “Nakit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/324.

¹⁷ Mehmet Erkal, “İslâm’ın İlk Devirlerinde Para ve Zekât Nisabının Hesaplanması”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 82.

¹⁸ Aybakan, “Nakit”, 32/324.

¹⁹ Hamdi Döndüren, “İslâm’da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi* 3 (1987), 56-70.

adı verilen ilk kâğıt para kullanılmaya başlandı.²⁰ Kâğıt para, mallar için değerli bir değişim aracı olarak tanındı ve böylece bir para birimi olarak kabul görmeye başladı.²¹

Günümüzde ekonomik ve sosyal hayatta mevcut bazı sorunlar, paranın tedavülünden kaynaklanmaktadır. Malın diğer bir mal veya hizmetle takasındaki güçlükler ve malların taşınma, saklanma ve değerlerinin takdir edilmesi gibi güçlükler insanları bunları telafi edecek başka vasıtalar aramaya yönlendirmiştir. Zaman içerisinde bazı madenlerden para yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle tedrici olarak para dediğimiz şey meydana gelmiştir.²²

1.3. Nakit Kavramı

Nakit kelimesi, veresiyenin (nesîe) zıddı²³ ve para borcu ile ödeme içeren sözleşmelerde “peşin para” anlamına gelir.²⁴ Altın ve gümüşün ekonomik öğelerin değişiminde satış bedeli olarak kullanılmaları durumunda, bunlar nakit olarak ifade edilmektedir.²⁵ Altın ve gümüşün yanında, toplumun tedavülde ödeme aracı kullandıkları felslerin de zekâta konu olduklarını ve nakit olarak değerlendirildiklerini görmekteyiz.²⁶ Çoğulu “nukûd” olan nakit, ekonomik anlamda, kesata uğramaları halinde “metâ” kabilinden kıyemî mallardan kabul edilmektedir.²⁷ Sözleşmeden doğan yükümlülükler açısından nakit, aksini gösteren özel koşullar olmadıkça, bir borcun derhal ödenmesi anlamına

²⁰ Beşir Gözübenli, “Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler”, *Para, Faiz ve İslâm*, ed. Sabri Orman (İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987), 70.

²¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 331.

²² Feridun Ergin, *Para Siyaseti* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1969), 19-24.

²³ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 3/425.

²⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 445.

²⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970), 6/10.

²⁶ Mehmet Erkal, “Madeni Para, Banknot ve Kâğıt Para Mübadelesinde Faiz”, *Para, Faiz ve İslam*, (İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987), 181-182.

²⁷ Bilmen, *Kamus*, 6/10.

gelmektedir. Ayrıca nakit, belirli bir edim türünü temsil eden para borçlarının ödenmesine atıfta bulunmak için de kullanılır.²⁸

İslâm hukukunda nakit, iktisadî kıymetlerin mübadelesi çerçevesinde yapılan, her iki taraf için de yükümlülükler içeren sözleşmelerde “nakit bedel” veya para borçlarında “ödeme” anlamında kullanıldığında, kripto varlıkların da “ödeme” yöntemlerinden biri olabileceğini ve “peşin/nakit para” anlamında da kullanılabilceğini söyleyebiliriz.

1.4. Kripto Para Kavramı

Kripto para, herhangi bir devlet otoritesinden izin almadan paramentia transferinin geri döndürülemez bir işlemle tamamlanmasını sağlayan, kriptografiyle şifrelenen, taraflar arasında internet üzerinden kullanılmak için tasarlanmış, banka gibi aracı kuruluşlara gerek duyulmaksızın transfer edilebilen merkezi olmayan, düşük işlem maliyetli ve yüksek işlem hızlı dijital para birimidir.²⁹ Bu sistemle yapılan ödemeler bir finansör kuruma gitmeden direkt olarak karşı tarafa gönderilmektedir.

Para, teknolojik gelişmelerle birlikte gelişmiş ve değişmiştir. Paranın trampayla başladığı süreç, malın madeni paraya, bu ise zamanla temsili, itibarî, kaydî ve sonrasında da kripto paraya doğru bir gelişim çizgisinde değişime uğramıştır.³⁰ Son iki yüzyılda, kâğıt para ve madeni para gibi geleneksel ödeme şekilleri, internet ve teknolojiye ilerlemeler nedeniyle yerini daha hızlı, pratik ve az masraflı ödeme araçlarına bırakmıştır. Bu araçlardan biri de 2008 yılında piyasaya sürülen ilk kripto para birimi olan Bitcoin’dir.

Kripto paraların kullanılmaya başlanmasından bu yana, piyasadaki kripto para birimlerinin işlem hacminin sürekli olarak artması, dijital para

²⁸ Aybakan, “Nakit”, 32/324-326.

²⁹ Fatma Ulucan Özkul – Ece Baş, “Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme”, *Muhasebe ve Denetim Bakış* 60 (2020), 60.

³⁰ Nurten Zeliha Şahin, “İslâm Hukuku’nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı - Metalden Dijitale Bir Değerlendirme-”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (Aralık 2022), 53.

birimine olan ilginin arttığını göstermektedir. İnsanlar kripto para birimlerinin nasıl çalıştığı konusunda daha bilgili hale geldikçe, bu sistemin benimsenmesinin artacağı ve günlük hayata entegrasyonu sonuclanacağı tahmin edilmektedir.³¹ Ayrıca kripto para birimleriyle ilgili algılanan riskler ele alındıkça, gelecekte ekonomi üzerinde bir etki yaratarak önemli bir finansal araç haline gelmeleri beklenmektedir.

Önceden paranın hammaddesi ile ilgili tartışmalar yaşanırken günümüzde artık paranın tedavül kabiliyeti ve transfer kolaylığı tartışılır hale gelmiştir. Zira para olarak kabul edilen şeyler bir madde olmaktan çıkarak dijital platformlarda üretilip kullanılan kripto paralar az da olsa bir tedavül aracı haline dönüşmüştür.³² Kaldı ki bir şeyin para olma niteliği, sırf fizikî varlığa sahip altın ve gümüş gibi şeylerle sınırlandırılması bir nassa dayanmadığı³³ gibi vakıya da mutabık değildir. Bu gidişle önümüzdeki günlerde Bitcoin (2008), Ripple (2012), Ethereum (2015) ve diğer kripto paraların iktisadi hayatta önemli bir rol oynayacağı ortadadır.³⁴ Bitcoin Japonya, Kanada, ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve diğer birçok ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de 01.12.2021 tarihli ve 31676 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik” ile elektronik paranın kullanımı, dijital cüzdan ve elektronik para ihracına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından, 16.04.2021 tarihinde 31456 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik” ile kripto para birimlerinin ülkede ödeme aracı olarak tanınmadığını belirtilerek, elektronik para kuruluşlarının kripto varlıklarla alım satım, saklama, transfer veya ihraç hizmetleri sağlanmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bitcoin, fiziksel eşdeğerliliğe sahip olmadığı ve elektronik

³¹ Hasan Alpaço, “Bitcoin’den Selfcoin’e Kripto Para”, *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi* 3/2 (2018), 413.

³² Gözübenli, “Para Kavramına İslâmî Yaklaşım”, 70.

³³ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 2/210.

³⁴ Neşe Çoban Çelikdemir - Abdurrahman Çetin, “Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 17/2 (2015), 31.

para birimi gerekliliklerine uymadığı, bu nedenle devlet gelirlerini de etkilediği, kriptodan elde edilen kazançların vergilendirilmesinde, kazanç ve iratları üniter yapının dışına çıkartan beyan dışı bırakma nedeniyle vergi gelirleri azaldığı³⁵ dolayısıyla da kripto paraların yasal bir karşılığı olmadığından, devletin gelirleri azaldığı belirtilmiştir. Türk hükümetinin blok zinciri ve kripto para birimlerine yönelik muhafazakâr yaklaşımına rağmen, Türk vatandaşları kripto para birimlerine yatırım yapma konusunda esnek bir tutum sergilemiştir. Geline netice itibarıyla 2.07.2024 tarih ve 32590 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 7518 sayılı “Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” da yapılan değişiklikle, kripto paralar bir değer saklama aracı olarak kabul edilmiş, bu paraların alım-satımı, transferi, saklanması, ticari işlemlerde kullanılması ve cezai müeyyidelerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Böylece kripto paraların kullanımı, transferi, alım-satımı ve değer saklama aracı olarak görülmesinin önü açılmıştır.

2. Kripto Paraların İslâm İktisadındaki Yeri

Kripto para birimleri, son yıllarda artan piyasa değerleri ve işlem hacimleriyle finansal piyasalarda ve sistemlerde önemli bir ekonomik potansiyel haline gelmiştir. İslâm hukuku açısından konuya yaklaşanlar, kripto paraların bir yatırım aracı olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda görüşler farklılık gösterse de bu paralar ödeme sistemlerinde kısmen de olsa kullanılmakta ve dünya çapında yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Bu ikilem çerçevesinde kripto paralarla ilgili olumsuz görüş beyan edenler yanında olumlu görüşte olanlar da bulunmaktadır.

2.1. Kripto Paralarla İlgili Aleyhte Olan Görüşler

Kripto paralar, yenilikçi teknolojileri ve yüksek güvenli kriptografik özellikleriyle bilgisayar programcıları ve risk sermayedarları için cazip bir değer saklama ve transfer aracıdır. Potansiyel faydalarına rağmen kripto paralar işletmeler, finansal sistemler ve hatta ulusal güvenlik için de olasılıktan öte risk teşkil etmektedir. Zira İslami finansın

³⁵ İbrahim Organ – Ali Gökhan Gölçek, “Anayasa’da Bulunan Kişi Hak ve Ödevlerinin Sınırlandırılması: Vergi Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/3 (2017), 117-129.

temelinde risk unsuru bulunmaktadır.³⁶ Kripto paraların çok değişken yapısı, haksız kazanca sebep olması, spekülasyon amaçlı kullanılması ve merkezi bir denetiminin olmaması gibi nedenlerle İslâm hukukunun normlarıyla uyuşmadığını ve dolayısıyla kripto paraların alınıp satılmasıyla para kazanmanın şer'î ölçülere uymadığını ifade eden İslâm hukukçuları bulunmaktadır.³⁷ Kripto para birimleri, değerindeki aşırı dalgalanmalar nedeniyle genelde güvenilir bir ödeme aracı olmadığını ve spekülasyon aracı olarak kullanıldığını;³⁸ İslâm iktisadında alışverişte alıcı ve satıcının korunması şart koşulduğundan, kripto para birimlerinin caiz olmadığını³⁹ ifade edenler de olmuştur. Oysa akitlerin fıkhen geçerlilik şartlarına uygun olması gerekir. Zira İslâm hukukçuları, bazı unsurlar ihtiva eden satışın sahih olmadığı hususunda ortak görüşe varmışlardır.⁴⁰ Muhyiddin Karadaği, kripto para birimlerini yasadışı faaliyetlerde kullanılması ve buna kolaylık sağlaması nedeniyle caiz görmemiştir.⁴¹ Benzer olarak Avrupa İslâm Konseyi hâkimlerinden İslâm hukukçusu Şeyh Haitham, kripto paraların yasadışı işlerde kullanıldığını, insanları kumar oynamaya yaklaştırdığını, kripto paralarda sahtekarlığın daha kolay olduğunu, kripto paraların kaçakçılık operasyonlarında ve kara para aklama gibi uluslararası suç unsuru olarak kullanılma olasılığını artırdığını belirtmiştir.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti Din İşleri Yüksek Kurulu, bu paraların bir kamu otoritesi tarafından bastırılmadığını, ciddi belirsizlikler içerdiğini, tarafların haksız kazanca ve sebepsiz zenginleşmeye yol açabileceğinden

³⁶ Şevket Pekdemir, "İslâmi Finansta Risk Unsuruna Yaklaşımlar (Eleştirel Bir Analiz)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (Haziran 2023), 55.

³⁷ Hayreddin Karaman, "Sanal Para (Bitcoin, Bitpara)" (Erişim 20 Mayıs 2023); Adam, *Bitcoin: Shariah Compliant?* 45-46.

³⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), "Bitcoin Hakkında Basın Açıklaması" (Erişim 5 Mart 2023).

³⁹ Süleyman Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fikhî Açından Değerlendirilmesi", *İslâm Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi* (2018), 16 (Erişim 20 Mayıs 2023).

⁴⁰ Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İspdlâmi ve Edilletühü* (Şam: Dârü'l-Fikr, ts.), 5/300.

⁴¹ Ali Al-Quradaghi, "Bitcoin", 6 (Erişim 20 Mart 2023).

⁴² Haitham bin Jawad al-Haddad, "Şifrelenmiş Elektronik Para Birimi Bitcoin" (Erişim 16 Mayıs 2023).

kripto paraların kullanımının caiz olmadığını belirtmiştir.⁴³ Filistin Yüksek Fetva Kurulu, kripto paraların fikhî olarak kabul edilen ve bilinen semenlerden farklılık arz ettiğini, fiziken bir varlık olmadıkları ve garar içermeleri nedeniyle kripto varlıkların fıkhen para olarak değerlendirilmesini uygun görmemiştir.⁴⁴ Mısır Fetva Kurulu, kripto paraların ekonomi piyasasını olumsuz etkilemesi, aldatma ve garar içermesi nedeniyle, alım, satım ve kiralama işlemlerinde kullanılmasını meşru görmemiştir.⁴⁵

Helal Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştay Raporu'nda, tedavülde olan paraların büyük bir kısmının itibarî ya da kaydî para olduğu, bunların spekülasyona ve manipüleye açık olduğu ve değerlerindeki aşırı dalgalanmalara karşı kullanıcıların uyarılması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶ İslami finans uzmanı ve İslâm hukukçusu Faraz Adam, Bitcoin ve türevlerinin şeriatın belirlediği paranın rolünü tam olarak yerine getirmediğini,⁴⁷ bu paraların güvenlik riskleri, kara para aklama, aşırı oynaklık, işlem ve aracılık riski, yasal düzenleme eksikliği, yapısal deflasyon, haksız rekabet, tekelleşme ve likidite gibi birçok olumsuzlukları barındırdığını ifade etmiştir. Özellikle Bitcoin'in bu riskler nedeniyle İslâmî ekonomi ilkeleriyle uyumlu olmadığını ancak ondan elde edilen kazancın yasal ve şeriate uygun hale getirilebileceği sonucuna varmıştır.⁴⁸

Hayreddin Karaman'da kripto paraların bir takım risklerine dikkat çekerek bu para birimlerinin devletlerin kontrolünde olmadığını ve haksız kazanç ve kayıplara neden olduğunu, bu türden sanal paraların menfi durumlara fazlasıyla yol açacağını ifade ederek kripto paraların alım

⁴³ Diyanet İşleri Başkanlığı, "Kripto paraların kullanımının dinî hükmü nedir?" (Erişim 12 Ocak 2024).

⁴⁴ Dar-alifta, "Daru Al-Ifita' Al-Falasteeniyya" (Erişim 12 Ocak 2024).

⁴⁵ Şevkî İbrahim Allâm, "Bitcoin ve Ticareti" (Erişim 12 Ocak 2024).

⁴⁶ Necmettin Erbakan Üniversitesi, "Helal Finans Açısından Kripto Paralar Çalıştayı Sonuç ve Değerlendirme Raporu" (Erişim 21 Mayıs 2023).

⁴⁷ Faraz Adam, "Shariah Controls on Crypto Market Manipulation" (Erişim 20 Mayıs 2023).

⁴⁸ Faraz Adam, "Bitcoin: Shariah Compliant", 33 (Erişim 4 Mayıs 2023).

satımını caiz görmemiştir.⁴⁹ Fıkhî değerlendirmelerin yanı sıra konuya finansal açıdan yaklaşanlar bunun bir fırsat alanı oluşturduğunu fakat spekülâtif yönünün ağır basması nedeniyle kullanımının risk oluşturabileceğini,⁵⁰ belirsizliklerin halen devam ettiğini,⁵¹ bu paralardaki aşırı dalgalanmaların önlenmesine yönelik hukukî tedbirler alınmasının ve merkez bankalarınca kontrol altında tutulmasının, ekonomik istikrar açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir.⁵²

Kâğıt ve madeni paralar, taşıdığı özellikler bakımından ve bağlı bulunduğu devletin denetim ve gözetimi altında olduğundan nispeten istikrarlı bir görünüm arz etmektedir. Kripto para iş ve işlemlerinin gerçekleştirilmesine imkân tanıyan blockchain sisteminin denetim ve gözetimden bağımsız olması nedeniyle, kontrolsüz bir ortamda alıcı ve satıcıları bir araya getirmekte, sonuçta taraflardan biri aleyhine gerçekleşen zarar söz konusu olabilmekte ve ticaret güvenliği sağlanamamaktadır. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK)'na göre "Bitcoin'in elektronik para olarak değerlendirilemeyeceği ve bu kanun kapsamında gözetim ve denetiminin mümkün olmadığı" şeklinde görüş belirtmiştir.⁵³

2.2. Kripto Paralarla İlgili Lehte Olan Görüşler

Kripto para birimlerinin yasal statüsü küresel çapta dikkat çeken bir tartışma konusu haline gelmesiyle birlikte, bu paraların alım-satımı, değer saklama aracı veya para transferi işlemlerinde kullanılmasına yönelik hukuki ya da iktisadi olumlu veya olumsuz tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda lehte görüşte bulunanlardan biri olan Blossom Finance Şeriat Danışmanı Muhammed Ebû Bakar tarafından hazırlanan raporda, Bitcoin'in caiz olduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Abdülvehhab el-Akıl,

⁴⁹ Karaman, "Sanal Para (Bitcoin, Bitpara)" (Erişim 29 Mayıs 2023).

⁵⁰ Yaşar Gültekin - Yetkin Bulut, "Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Eko-Sisteminden Doğan Yeni Sektörler ve Analizi", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/3 (2016), 89.

⁵¹ Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi", 17.

⁵² Abdurrahman Çetin, "İslâmi Esaslara Uygun Kripto Para Önerisi: İslâmi Coin (ISCOIN)", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 12/22 (2020), 68,81-82.

⁵³ BDDK, "Bitcoin Hakkında Basın Açıklaması" (Erişim 17 Şubat 2024)

⁵⁴ Serhan Singil, "Stellar İlk Şeriat Sertifikalı Blockchain Oldu" (Erişim 24 Kasım 2023).

kripto para birimleri üzerine yaptığı çalışmasında elektronik para birimlerinin tarihsel sürecini ve mevcut durumunu inceleyerek Bitcoin ve türevlerini elektronik para işlevi gören bağımsız mallar olarak tanımlamıştır. Bitcoin gibi sanal para birimlerinin mal ve hizmet alışverişinde bir araç ve değer olarak hizmet ettiğinin altını çizmiştir. Aynı türden kripto para birimlerini eşitlik olmadan ve kabz meydana gelmeden aynı cinsteki bu paraların sarfı caiz olmaz. Ancak bunları altın, gümüş veya kâğıt para gibi diğer para türleriyle aynı mecliste kabzı gerçekleştiği sürece izin verilir. Kripto para madenciliği, bir cuâle sözleşmesi olarak kabul edildiğinde kripto para madenciliğinden elde edilen ödüllerin ticareti caiz hale gelmektedir. Bu durumda oluşan sözleşme ya bey' ya da icâre sözleşmesi olarak görülmeli ve bu yolla elde edilen kazancın meşru olduğu kabul edilmelidir.⁵⁵

Kripto paraların tedavül aracı olarak veya yatırım için kullanılması konusu, İslâm iktisadı çerçevesinde birtakım tartışmaların olduğu güncel bir olgudur.⁵⁶ İslâm hukuku, helal ve haram olan durum, olay, olgu ve şeylerin çerçevesini çizmiştir. Ticarete müteallik meselelerde başta yatırım araçları olmak üzere alışveriş, borç, kira akdi gibi pek çok alanda hem bireye hem de topluma rehberlik edecek prensipler ihdas etmiştir. Son zamanlardaki teknolojik gelişmeler, banka ve kredi kartları ile yapılan alışveriş şeklini değiştirerek akıllı cihazlar vasıtası ile e-alışverişin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Akıllı telefon uygulamalarının bireye sunduğu avantajlar ve kolaylıklar, akıllı telefonlar üzerinden yapılan alışverişi hem yaygınlaştırmış hem de hızlandırmıştır. Diğer yandan son zamanlarda Türkiye'deki yasal düzenlemeler de kripto paraların lehine gözükmektedir. Zira Sermaye Piyasası Kanunu'nun da⁵⁷ yapılan değişikliklerle kripto para kullanıcılarının işlemleri devlet kontrolüne alınarak kullanıcılara daha güvenli bir zemin sağlanmış oldu. Diğer

⁵⁵ Hasan Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 245.

⁵⁶ Nuri Kahveci - Yahya Bilginer, "Çağdaş İslâm Hukukçularının Kripto Paraların Meşruiyetine Dair Görüşlerinin Analizi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 277-279.

⁵⁷ Sermaye Piyasası Kanunu (SPK), *Resmî Gazete* 32590 (2 Temmuz 2024), Kanun No. 7518.

yandan kripto para birimleri zaman ve mekândan bağımsız işlem yapılmasına izin vermeleri, güvenli, hızlı ve anlık işlem transferlerine sahip olmaları gibi avantajları nedeniyle geleneksel ödeme araçlarına nispeten umut verici bir alternatif sunmaktadır.⁵⁸

3. Kripto Paraların Zekâtı

Kur'an'da genel olarak malın ve servetin, altın ve gümüşün, ticaret mallarının ve toprak ürünlerinin zekâtına atıf yapılmış, Hz. Peygamber (s.a.s.) uygulamaya dönük açıklamalarda bulunmuştur. Zekâta tabi mallardan toprak ürünleri, ticaret malları, hayvanlar ve madenler hakiki artışa; altın, gümüş ve paradaki artış ise nominal olarak artışa tabidir.⁵⁹ İslâm hukukunda bu vasıflara sahip olmayan malların zekâta tabi olmayacağı belirtilmiştir.⁶⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.) zekâta tâbi malların, zekâtle mükellef olan kişinin hem kendisinin hem de bakmakla mükellef olduğu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktardan fazla olması gerektiğini belirtmiştir.⁶¹ Mesken, elbise, iaşe ve zaruri ihtiyaçları gidermeye yönelik ev eşyaları, binek, yük ve tarımda kullanılan araçlar, süs eşyaları, kitap ve sanat aletleri zaruri kapsamında değerlendirilmiştir.⁶² Her ne kadar temel ihtiyaçlar zamana ve şartlara göre değişebilse de⁶³ zekâta tabii olan mal, belirli bir miktara ulaşması gerekir ki buna nisap miktarı denilmektedir.⁶⁴ Hz. Peygamber ve daha sonraki İslâm hukukçuları zenginliğin belirlenmesini ölçü olarak ele almışlardır. Buna göre fıkhen zenginlik sınırı 200 dirhem gümüş, 20 miskal altın,⁶⁵ 40 koyun, 5 deve ve 30 sığır olarak belirlenmiş ve sahip olunan diğer mallarda nisap ise altın veya gümüşe oranlanarak

⁵⁸ Börteçin Ege, "Sanal Dünyanın Gerçek Parası: Bitcoin", *Bilim ve Teknik* (Kasım 2013), 25.

⁵⁹ Erkal, "Zekât", 44/199.

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/198.

⁶¹ Müslim, "Zekât", 8.

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 2/198.

⁶³ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/55.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/149, 172.

⁶⁵ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Muhammed Ammare, (Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1989), 626.

hesaplanmıştır.⁶⁶ Ancak çağdaş İslâm hukukçuları sahip olunan mallara ve iktisadi değerlere göre nisâbın ayrı ayrı belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁶⁷

Kur'an'da⁶⁸ altının ve gümüşün zekâtının dinî bir yükümlülük olarak verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında tedavülde yaygın olarak kullanılan altın ve gümüş, daha sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), 200 dirhemden daha az olan gümüşte zekât mükellefiyetinin olmadığını bildirerek⁶⁹ külçe olarak bulunan gümüşten kırkta bir (%2,5) oranında zekâtının verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷⁰ Kur'an-ı Kerimde "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın temizlerinden... İnfak edin ..." anlamındaki âyet ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamalarından hareketle ticaret amacıyla sahip olunan malların zekâtının ödenmesi gerekmektedir.⁷¹ Bunlardan hareketle zekâta tâbi olan bir malın, tam mülk olmasının⁷² yanında, nâmî (artıcı)⁷³ özellikte olması, temel ihtiyaçlarının ve borçlarının dışında olması⁷⁴ ve üzerinden bir kameri yıl geçmesi gerekir.⁷⁵ Toprak ürünlerinin zekâtı ise hasat edildikleri zaman verilmelidir.⁷⁶ Zekât, Müslüman erkeklerden alındığı gibi, Müslüman kadınlardan da alınır.⁷⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zekâta tâbi mallar ile ilgili nisaplarını ayrıntılı olarak gösteren tarifleri yanında zekât hükümlerini bildiren talimatlarda⁷⁸ zekât, mehir, diyet gibi dinî yükümlülüklerin miktar ve

⁶⁶ Erkal, "Zekât", 44/199.

⁶⁷ Yusuf el-Karadâvî, *Fikhi'z-zekât* (Beyrut: y.y., 1980), 1/261-269.

⁶⁸ et-Tevbe 9/34-35.

⁶⁹ Buhârî, "Zekât", 32.

⁷⁰ Buhârî, "Zekât", 38.

⁷¹ Ebû Dâvûd, "Zekât", 3.

⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/437.

⁷³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/301.

⁷⁴ Ebü'l-Fadl Abdullah b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl'l-Muhtâr* (Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1937), 1/99.

⁷⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'* 2/3.

⁷⁶ Dalgın, "Zekât Hükümleri", 48.

⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/179.

⁷⁸ Buhârî, "Zekât", 34-39, 44.

nisaplarını, dirhem ve dinarlarla tayin etmiştir.⁷⁹ Kur'an'da geçen, "... Sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak ediniz ..." ⁸⁰ âyetinden hareketle tarım ürünlerinin mahsulünden zekât verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.⁸¹ İslâm hukukunda Bakara suresinin 267. âyetinin genel hükmünden hareketle cinsi ne olursa olsun bütün madenlerin, altın, gümüş, para, hayvanların ve altın ya da gümüş nisâbına ulaşan varlıkların, Hanefîlere göre zekât yılının başında ve sonunda nisâba erişen ticaret mallarının⁸² üzerlerinden bir kamerî yıl geçmesiyle sahibinin bunların zekâtını ödemesi gerekir. Günümüzde fabrikaların ve atölyelerin gelirlerinin zekâtı, tercih edilen görüşe göre üretim makineleri ve sermaye haricinde her türlü giderler ve borçlar hariç, alacaklar dâhil edilerek sermaye ve kâr üzerinden %2,5 oranında zekâtının verilmesi yönündedir.⁸³ Hisse senetleri de değerli evrak hükmünde olup bu hisselerin zekâtını vermek sahiplerine düşer.⁸⁴

Eskiden olduğu gibi günümüzde de bir ekonomik değer olarak görülen her şey için zekât hükümleri uygulanmaktadır. Bu değerler içerisinde kripto paralar da yerini almaya başladığı görülmektedir. Her ne kadar kripto paraların riskleri ve meydana getirebileceği muhtemel mağduriyetler dile getirilmiş olsa da bu risklerin diğer paralarda da bulunduğunu söyleyebiliriz. Zira kripto paraların kullanımını konusunda tedbirlerin azami ölçüde alınmasıyla,⁸⁵ bunların zekâtları, blokzincir teknolojisine dayalı bir yöntem ile şeffaf ve işlem maliyeti daha düşük şekilde ilgisine ulaştırılabilmektedir.⁸⁶ Kaldı ki para birimlerinin sırf altın

⁷⁹ Buhârî, "Zekât", 32-38

⁸⁰ el-Bakara 2/267.

⁸¹ Erkal, "Zekât", 44/201.

⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, 2/230; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2/404.

⁸³ Erkal, "Zekât", 44/203.

⁸⁴ Erkal, "Zekât", 44/203.

⁸⁵ Necmeddin Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintecch), Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*, ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar (Konya: NEÜ Yayınları, 2020), 15.

⁸⁶ Abdurrahman Candan - Halil İbrahim Yaşlak, "İslâm Hukukunda Para Kavramına ve Paranın Yeri", ed. Cem Korkut, *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale* (Ankara: TDV Yayınları: 2020), 269-272.

ve gümüş ile sınırlandırılmayacağını, ribâ ve zekât hükümlerinin diğer para çeşitleri için de uygulanabileceğini söyleyen Abdülvehhab el-Akîl, dolayısıyla kripto paraların da bir karşılığının olduğunu, mübadele ve değer saklama aracı olarak kullanılabilceğini belirtmiştir.⁸⁷ İslâm iktisat danışmanlarından Muhammed Ebû Bakar'da, Bitcoin'in caiz olduğunu, bankaların, kripto para birimleriyle yapılan işlemlerin değerlerinden yüzlerce kat fazla kâğıt para ihracının dijital ortam üzerinden gerçekleştirildiğini ve bu paraların kullanımının meşru olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Ahmed b. Muhammed Yahyâ, gümüş ve altının yaratılıştan semen olduklarını vurgulayarak Bitcoin'i fiziki varlığa sahip kâğıt ve banka hesaplarındaki dijital paralarla kıyaslayarak bu paralar üzerinden de zekât ve ribâ hükümlerinin uygulanması gerektiği kanısına varmıştır. Bitcoin'in de diğer paralar gibi kabz ve eşit olması koşuluyla alışverişte kullanılabilceğini ifade etmiştir.⁸⁹

Amanah Malaysia Bhd Şerîat Komitesi başkanlığı da yapan Ziyaad Mahomed, herhangi bir para çeşidinin karşılığının altın ya da gümüş olmasının şer'an bir zorunluluk olmadığını, kripto para çeşitlerinin itibarî bir değerleri olduğunu, teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu para çeşitlerinin göz ardı edilmesinin realiteyle bağdaşmayacağını, ancak aşırı spekülâtif yapıları nedeniyle de yatırımcılarının dikkatli olmalarını gerektiğini belirtmiştir.⁹⁰

Süleyman Kaya, kripto para birimlerinin bir değişim ve değer saklama aracı olarak kullanılmasının yanı sıra para transferi ve madencilik için de kullanılmasını desteklemektedir. Kaya, kripto paraların İslâm hukukunda servet hesaplamasında dikkate alınmasını ve buna göre zekât ödenmesini önermektedir. Ayrıca altın ve döviz gibi varlıklara yatırım yapmayı ve fiyatları yükseldiğinde bunları satarak kâr elde etmeyi de caiz bularak, kripto paralara direk karşı çıkmadan, manipülasyona ve

⁸⁷ Abdullah b. Muhammed b. Abdülvehhab Akîl, "el-Ahkâmu'l- Fıkhiyyetü'l-Muteallika bi'l-Amelâti'l-Elektruniyye" (Erişim 17 Nisan 2024).

⁸⁸ Muhammad Ebû Bakar, "Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency and Blockchain" (Erişim 17 Nisan 2024).

⁸⁹ Ahmed b. Muhammed Yahyâ, "Sanal Paralar Bitcoin Örneği" (Erişim 18 Nisan 2024).

⁹⁰ Ziyaad Mahomed, "Islamic Finance: Is cryptocurrency halal?" (Erişim 17 Nisan 2024).

spekülasyona karşı insanları uyarıp bunun yanında bu tür para birimlerinin sağlayabileceği imkânları değerlendirme yoluna gitmenin daha makul olduğunu ifade etmiştir.⁹¹ Bu ve benzeri görüşlerden hareketle kripto paralar, İslâm hukukuna göre mütekavvim varlıklar olarak değerlendirilerek, bu paralardan istifade edilmesinde, mübadelede, değer saklama aracı olarak ve para transferi gibi işlemlerde kullanılmasında bir sakınca bulunmadığı görülmektedir.⁹² Yeryüzündeki her şeyin insanın istifadesine yönelik yaratıldığı, onun emrine verildiği⁹³ ve yasak olduğu şer'an belirtilmeyen şeylerin haramlığının bulunmadığını ifade eden âyetler⁹⁴ ve aksi yönde bir delil bulunmadığı sürece sonrasında da mevcudun korunmasına yönelik bir hüküm ifade eden istishâb delili⁹⁵ ışığında, kripto paraların da kullanımını yasaklayan herhangi bir delil bulunmadığından,⁹⁶ bu paraların kullanımının meşru olduğu düşünülmektedir.

İslâm hukukunun asıl gayesi, bireylerin hem dünya hem de ahiret mutluluğunu temin etmektir. Fıkın genel ilkeleri çerçevesinde, şer'an reddedildiğine dair bir delil bulunmayan konularda maslahata göre hüküm verilir.⁹⁷ Kripto para birimlerinin reddedildiğine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu paraların potansiyel faydaları nedeniyle, kullanılmasına izin verilmesi gerektiği savunularak,⁹⁸ kripto paralarla ilgili yasal düzenlemelerin bulunması halinde fikhen kullanımında beis

⁹¹ Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fikhi Açıdan Değerlendirilmesi", 19.

⁹² Seracettin Yıldız, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paraların Fikhi Hükümü İle İlgili Tartışmalar", *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintecch), Blozincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*, ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar (Konya: NEÜ Yayınları, 2020), 237.

⁹³ el-Bakara 2/29; el-Câsiye 45/13.

⁹⁴ el-Bakara 2/275; el-En'âm 6/145.

⁹⁵ Ali Bardakoğlu, "İstishâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/376-381.

⁹⁶ İslamway, "İslâm Ekonomi Formunun Bitcoin Yasallığına İlişkin Açıklaması" (Erişim 02 Mayıs 2023); Ferhat Koca, "Mefsedet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/356-358.

⁹⁷ Şükrü Özen, "İstislâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/384.

⁹⁸ Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fikhi Açıdan Değerlendirilmesi", 16.

görülmemiştir.⁹⁹ Nitekim Mısır İslâm Ekonomi Komisyonu, kripto paraları yasaklayan herhangi bir şer'î delil bulunmaması nedeniyle kullanımının da meşru olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰ Kripto paralara yönelik sakıncalarının bertaraf edilmesi, özellikle de belirsizliğinin en az seviyeye indirilmesi durumunda kripto varlıkların para olarak kabul edilmesinde¹⁰¹ ve zekâtının verilmesinin önünde bir engelin bulunmadığını hatta bunun dinî bir zorunluluk olduğunu ifade edebiliriz. Bu yüzden bu paraların çağımızın gelişmelerine paralel olarak şer'î zemine uygunluğunun ve uyarlanmasının sağlanması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kripto paralarla ilgili endişe verici ve risk oluşturan yönlerinin giderilmesi halinde nasıl ki kâğıt paraların zekâtı veriliyorsa, kripto paraların da aynı şekilde zekâtının verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kripto paraların takas/mübadele ve değer saklama aracı olarak görülmesinde, para transferinde kullanılmasında ya da kripto para madenciliğinde fıkhen bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak bu paraları manipülasyon yapmak ya da spekülasyon amacıyla kullanmak meşru değildir. Şer'î ölçülere uygun olması koşuluyla kripto paraları ister para ister emtia, isterse finansal varlık kabul edelim, bu paraların fıkhen mütekavvim olduğu söylenebilir. Halid Abdülmünim er-Rıfâî, meşru bir şekilde elde edilmesi halinde bu paraların kullanımında şer'an bir sakınca olmadığını ve para olarak kabul edilebilir yönlerinin olduğunu belirtmiştir.¹⁰² Faraz Adam, bütün risklerine rağmen, kripto para çeşitlerinden biri olan Bitcoin'in mütekavvim mal olarak değerlendirilebileceğini söylemiştir.¹⁰³ Dolayısıyla kripto paralar, mal ve hizmet değişiminde bir araç ve değerdir. Nasıl ki malın üzerinden bir yıl geçmesi, altın ve gümüşten az olanın nisâbına ulaşması halinde zekâtının

⁹⁹ Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", 248.

¹⁰⁰ Komisyon, "İslâm Ekonomi Formu'nun Bitcoin'in Yasallığına İlişkin Açıklama" (Erişim 17 Nisan 2024).

¹⁰¹ Doğan, "Blockchain Şifreleme Teknolojisi", 247.

¹⁰² İslamway, "Elektronik para birimlerinin (Bitcoin) alım satımına ve madencilik sürecine ilişkin karar" (Erişim 17 Nisan 2024).

¹⁰³ Adam, "Bitcoin: Shariah Compliant?", Afinance (Erişim 17 Nisan 2024)

verilmesi gerekiyorsa,¹⁰⁴ kripto paralar da fıkhen nisâba dahil edilmeli¹⁰⁵ ve “Onların mallarından zekât al ...”¹⁰⁶ âyeti mucibince bu paraların da zekâtı verilmelidir. Zira kripto para birimleri ile zekât ödeme uygulamaları giderek daha mümkün ve kaçınılmaz hale gelmektedir. Hiçbir para veya ödeme aracının bizzat kendisinin helal (caiz) veya haram (yasak) olarak sınıflandırılması doğru bir yaklaşım değildir. Bunun yerine helal ya da haram statüsü, temsil ettiği değerle veya şer’î/hukukî düzenlemelerle belirlenir. Eğer bir şeyin kullanılmasının caiz olmadığı yönünde şer’î/hukukî bir düzenleme yoksa o şey helal olarak kabul edilir. Bu da kripto paraların İslâmî kurallar çerçevesinde, mükelleflere sahip oldukları mallarının/varlıklarının zekâtını ödeme sorumluluğu yüklemesi bakımından önemlidir.

Günümüzde kıymet denilince ilk etapta “nakit paralar” anlamında tedavüldeki para veya değer atfedilen şeyler akla gelmektedir. Kullanımının kolay, hızlı ve işlevsel olmasından dolayı, ticaretin nakit haricindeki değerlere yönelme eğiliminin hızla arttığı görülmektedir. Bu sebeple ilk teşri kılındığı zamanlara kıyasla zekâta tabi mallar arasında tartışmalı da olsa kripto değerlerin de girdiği söylenebilir. Bu paralar, ister ticaret malları gibi kâr amacı ile alınıp satılsın, isterse bir ödeme aracı (para) olarak kabul edilsin zekâtlarının verilmesi gerekir. Zira günümüzde bu değerler, tedavül aracı olarak yaygınlık kazanmaktadır. Zekâtın vücûb şartları bağlamında bir malın zekâta tâbi olabilmesi için malın hem aslına hem de menfaatine sahip olunması, zekâtı verilecek malın zaruri ihtiyaçlar dışındaki mallardan olması, nisâba ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi gibi aranan şartların, kripto paralar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla tedavül kabiliyeti bulunan, piyasada bir değer ölçüsü olarak kullanılan bu paraların zekâtının da verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira İslâm hukukuna göre zekâtla

¹⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/189.

¹⁰⁵ Abdurrahman Yazıcı, “Kripto Paralarla İlgili Fetvalar ve Fıkhi Hükmü”, *İslâmî Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintecch)*, Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar, ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar (Konya: NEÜ Yayınları, 2020), 261; Kaya, “Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi”, 17-19. Ahmet Tabakoğlu, “İslâm’da Para Politikası Hakkında Bir Deneme”, *Para, Faiz ve İslâm* (İstanbul: İlmî Neşriyat, 1987), 38.

¹⁰⁶ et-Tevbe 9/103.

elde edilmek istenen gaye gerçekleşmiş olacaktır. Çünkü ilgili naslarla amaçlanan gaye, fakirin ihtiyaçlarının giderilmesidir.¹⁰⁷ Bu gaye zekâtı verilecek malların aynı ile değil de kıymetinin ödenmesi şeklinde¹⁰⁸ veya temlik edilmesiyle de yerine getirilebilir.¹⁰⁹ Hanefîlere göre zekât, aynı olarak verilebileceği gibi,¹¹⁰ nakit olarak da verilebilir. Önemli olan husus zekât verilecek kişilerin ihtiyaçlarının öncelenmesi ve en azından normal kaliteden verilmesidir.¹¹¹ Yoksa zekât bedelinin nakden verilmesi şart değildir.¹¹² Çünkü “... Size verildiğinde gözünüzü yummadan alamayacağınız derecede kötü/kalitesi düşük malı hayır diye vermeye kalkışmayınız.”¹¹³ âyeti, göz göre göre kabul edilmeyecek kadar kalitesiz mallarla sadaka verilmemesini, bunun aldatma sayılacağını belirtmektedir. Dolayısıyla zekât, malın kendisiyle veya değeriyle verilebilir ve fakirlerin bundan faydalanması sağlanabilir. Aynı durum kripto paraların zekâtında da söz konusu olacaktır. Eğer zekât verilecek kişi, ihtiyacını kripto paranın kendisi ile karşılayacaksa bu kişiye ihtiyacına uygun olarak kripto para verilmesi gerekir. Zira zekâtta aslolan hangi üründen zekât verilecekse ondan ayırıp vermektir. Ancak Hanefîler o ürünün bedelinin de verilebileceğini kabul etmiştir. Buna göre kripto paraların, zekât hesaplama anındaki cârî/güncel değerleri esas alınarak bunun üzerinden zekâtının verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Kaldı ki kripto paraların zekâtının verilmeyeceğini düşünmek, İslâm hukukunun zekâtla ulaşmak istediği gayelerden uzaklaşmak olacaktır.

¹⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/157.

¹⁰⁸ Sabri Erturhan, “Zekât ve Kurbanda Kıymet Ödemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006), 29.

¹⁰⁹ Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1966), 2/257.

¹¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/189.

¹¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/157; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1998), 538-539.

¹¹² Komisyon, *el-Fetâvâyi'l-Hindiyye* (Beirut: Darü'l-Kitabi'l İlmiyye, 2000), 1/181; Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 1/138.

¹¹³ el-Bakara 2/267.

4. Değerlendirme

Kripto paralar fiziksel para anlayışlarını değiştirerek, parayı dijital ortamlarda üretilen sanal bir mübadele aracı ve kıymet ölçüsü haline dönüştürmüştür.¹¹⁴ İslâm hukukunda akitlerin geçerli olabilmesi için şer'î ölçülere uygun olması gerekmektedir. Kur'an bu konuda belirli bir ölçü getirerek "Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin"¹¹⁵ âyeti doğrultusunda hareket edilmesini öngörmektedir. Bu âyetten hareketle İslâm hukukçuları akitlerin öncelikli olarak "ikrah, zarar, cehalet, gabin, tağrir, haksız şart (fasit şart) ve faiz" gibi durumlardan arındırılması gerektiğini şart koşmuştur. Yine akitlerin, İslâm'ın ana gayelerine ve maslahata uygun olması,¹¹⁶ garar (belirsizlik) içermemesi, aldatma ve hile riski barındırmaması, bazı kesimlerin sebepsiz zenginleşmesine yol açmaması ve haksız şart içermemesi gerekir.¹¹⁷

Günümüzde paranın somut bir varlığa sahip olması gerektiği iddiaları tartışmaya açık bir durumdur. Bankalarca oluşturulan kaydî paraların da maddi bir varlığı bulunmadan, sadece alacak-borç kaydı düşülmek suretiyle tedavül imkânına sahiptir ve mevduat hesabında bir kıymet ihtiva etmektedir.¹¹⁸ Üstelik kaydî paraların piyasadaki işlem hacmi basılı paralardan daha fazladır.¹¹⁹ Kumara benzetilmesi hususundaysa zorlama bir yorum olduğu düşünülmektedir. Bu paraların kullanımıyla ilgili olarak, sanal ve gerçeklik arasında cereyan eden bir aldanma ve aldatma iddiaları dile getirilmektedir. Ancak bu iddialarda ne tür bir aldatmadan bahsedildiği, kimin kimi aldattığı net olarak ifade edilememektedir. Bir şeyin para olarak değer görebilmesi için kıymetini devlet otoritesinden alabileceği gibi kendiliğinden yaygınlaşması ve genel

¹¹⁴ Alpaslan Alkış, "İslâm Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2018), 69.

¹¹⁵ en-Nisâ 4/29.

¹¹⁶ Muhammed Tahir Âşûr, *İslâm Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 250.

¹¹⁷ Abdurrezzâk Ahmed Senhûrî, *Mesâdirü'l-Hak fi'l-Fıkhi'l-İslâmi* (Beirut: Menşuratü'l-Halebiyyi'l-Hukukiyye Yayınevi, 1998), 4/126.

¹¹⁸ Orman, "Modern İktisat Literatüründe Para Kredi ve Faiz", 11.

¹¹⁹ Melih Turan, "Diyanet, Kripto Paralar ve Fırsatlar" (Erişim 22 Mayıs 2023).

kabul görmesi sebebiyle oluşabilir. Ancak her durumda da devletin esas rolü, dolandırıcılık ve sahtekârlığın önüne geçerek risk faktörünü minimize etmektir. Bu realiteden hareketle devlet tarafından denetlenebilir olma şartı dışında, paranın sırf devlet tarafından çıkarılması gerektiği yönünde net bir delil de bulunmamaktadır. Kaldı ki son zamanlarda ülkemizde de olduğu gibi devletler, kripto paraları tanıyan ve tedavülüne izin veren düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Ayrıca İslâm hukukçuları bir şeyin para olarak kullanılmasında teamül oluşması halinde, bu teamülün paranın basılması mesabesinde olacağını belirtmişlerdir.¹²⁰ Buna göre kripto paraların para hükmünde olması bunların altın gibi tedavülde olmasıyla açıklanabilir.¹²¹

İslâm hukukunun getirmiş olduğu yükümlülükler çerçevesinde incelendiğinde, kripto paralara dair ileri sürülen bu gerekçelerden bir kısmının diğer para türlerinde de mevcut olduğu görülebilir. Ayrıca kripto paraların, kara para aklama, terör örgütlerinin finansı, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı vb. yasa dışı işlerin para transferinde sorunsuz kullanılabilmesi sebebiyle de caiz görmeyenler vardır. Kripto paraların fiziki varlığa sahip paralara göre nispeten yasal olmayan işlerde kullanılması ve para kazanma vasıtası olarak kullanılması muhtemeldir. Fakat bu gibi sorunlar, kripto paraların mahiyetiyle ilgili doğrudan bir durum olarak gözükmemektedir. Sözgelimi, iletişim aracı veya internet temelli işler için kullanılan ve kullanıcılarına büyük kolaylık sağlayan akıllı telefonlar, pek tabii ki yasa dışı örgütler, gayri meşru işler için kullanılabilir. Bu husus akıllı telefonun meşruiyetini değil amacı dışında kullanılmasını sorgulatabilir. Teknolojinin ilerlemesi genellikle kanun koyucuları zaman içinde gerekli yasal düzenlemeleri oluşturmaya sevk etmektedir. Ancak kripto para birimlerinin merkezi olmayan ve bağımsız doğası, devlet otoriteleri veya yasal düzenlemeler olmadan faaliyet göstermeye devam edip etmeyecekleri konusunda belirsizlikler, bu paraların kullanımına ve yatırımına yönelik bir takım endişelere yol

¹²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/113; Muvaffaküddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Riyad: Dârü'l-Âlemi'l-Kütüb, 1997), 4/5.

¹²¹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli*, 349.

açmaktadır.¹²² Buna rağmen birçok ülkenin hala bu para birimlerinin risklerini ortadan kaldıracak yasal düzenlemeler yapmamış olması, bir eksiklik olarak görülse de bu eksiklik kripto paraları hukuken gayri meşru yapmayacağı gibi fıkhen de gayri meşru kılmaz.¹²³

Herhangi bir şeyin fıkhen sonuç doğurabilmesi için öncelikle şer'i kurallara uyup uymadığına bakılmalıdır. Bu bağlamda sanal paraların bu şartlara uyup uymadığının tespiti önemlidir. Paranın asli fonksiyonu olan ve İslâm hukukundaki sarf ve bey' gibi mülkiyetin el değiştirdiği sözleşmelerde, meb'înin karşılığı olarak ödenen bedel, semen olarak ifade edilmektedir. Bu terim klasik dönemden günümüze kadarki süreçte mal türünden olan eşya, altın, gümüş, fels ve kâğıt paralar için kullanılmıştır. Böylelikle semen terimi, para kavramını da içine alan geniş kapsamlı bir sözcüktür. Kripto paraların alışverişlerde mal hükmünde değerlendirip değerlendirilemeyeceği hususunda özellikle (meb'î olarak değerlendirilebilmesi için) mal olma vasfına ilişkin değerlendirmenin yapılması gerektiğinden mütekavvim, mevcut, malum ve teslim imkânının tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, mütekavvim mal için bütün mezheplerin üzerinde görüş birliği sağladıkları husus, kendisinden yararlanmaya müsait olmaları ve kullanılması dinen yasaklanmamış olmasıdır.¹²⁴

Kripto para ve zekâtını kökten etkileyecek olan en önemli husus, kripto paranın zekâta tabii olacağına para veya mal vb. gibi hangi cinse tabii olacağına belirlenmesi konusudur. Mal, Kur'an ve sünnette daha çok şahsa ait mülk, servet veya zenginlik anlamında kullanılmıştır. İslâm hukukunda mal, ilk olarak mülkiyet olmak üzere aynî hakların tespitinde önemli bir kavram olduğundan hukukî işlemlere konu olmaktadır. Aynî hakların mallar üzerinde gerçekleşmesi ve hukukî işleme konu olması için malların vasfı ve nitelikleri üzerinde İslâm hukukçuları arasında

¹²² Buse Topaloğlu, "Kripto Paraların Devlet Otoriteleriyle Entegrasyonu", *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2021), 244.

¹²³ Yıldız, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paraların Fıkhi Hükmü İle İlgili Tartışmalar", 237.

¹²⁴ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fî Ahkamü'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993), 185-186.

tartışmaların olduğu, bunun da mal kavramının tanımlanmasını zorlaştırdığı görülmektedir.¹²⁵ Mecelle’de, “Tab-ı insanî mâil olup vakt-i hacet için iddihar olunabilen şeydir ki, menkûle ve gayri menkûle şamil olur”¹²⁶ denilmiştir. Karaman’a göre ayn; fiziksel varlığı olmadığından hak ve menfaatler mal kapsamı dışında değerlendirilmelidir.¹²⁷ Buna göre kripto paralar mal kapsamına girmemektedir. Ancak bu paralar şer’î olarak yasaklanmadığından gayri mütekavvim mal olarak da kabul edilemez. Zira kripto paralar, mahiyeti itibarıyla bilgisayar ortamında oluşturulmuş kriptografik algoritmalarla elde edilen şifreli harf ve sayılar kümesinden oluşan verilerin, kendine özgü cihaz ve araçlarda muhafaza edilebilir olduğundan, maldan elde edilen menfaate benzemektedir. Bilgisayar yazılımı tabanına sahip olan kripto paraların menfaat kabul edilmesi halinde mal olarak değerlendirilmesi söz konusu olabilecektir. Yazılım ve donanımların insan hayatına sağladıkları kolaylıklardan dolayı menfaat olarak görülebilirler. Zira kripto paralar için hazırlanan blockchain, donanımsal olarak kullanıcılara özel ve açık anahtar erişimi sağladığından, bütüncül olarak kullanılması halinde menfaat sağlamaktadır. Kullanıcılar oluşturulan bu özel ve açık anahtar şifrelerini kullanarak verilere değer verebilmekte ve bu verinin değerini alıp sattığı için menfaat sağlamaktadır. Dolayısıyla menfaat sağlama ciheti ile bütüncül olarak blockchainin kripto paralar için sağladığı sistem bir bütün olarak kullanılması durumunda mal olarak değerlendirilebilecektir. Hz. Muhammed (s.a.s.), ma’dûmun ya da henüz kişinin zilyesinde olmayan şeylerin alışverişini yasaklamıştır.¹²⁸ Buna binaen İslâm hukukunda akdin sıhhati açısından malın mevcut olması şart koşulmuştur.¹²⁹ Eşya-mal

¹²⁵ Hasan Hacak, “Mal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/461-465.

¹²⁶ Komisyon, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1308), m.126.

¹²⁷ Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 432.

¹²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi u’ş-şahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Buyu”, 34/ 61, 82, “Zekât”, 24/58; Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim* (Beyrut: Dâr-u İhyâ-i Tûrâsî’l-Arabî, t.y.), “Buyû”, 21/5-6, 51

¹²⁹ İsmail Bilgili, “İslâm Hukukunda Ma’dum’un Satışı”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 213.

kavramı; ekonomik değeri olsun ya da olmasın, üzerinde hâkimiyet kurulabilen, sınırları belirli somut (cismani) varlıklar şeklinde tanımlanmıştır. Eşya kavramı tahlil edilirken, eşyanın somut olması (fiziksel olarak varlığı), ekonomik fonksiyonu, toplumsal yaşamdaki rolü ve etik düşüncedeki yerinin dikkate alındığı görülmektedir.¹³⁰ Kripto paralar bilgisayar yazılımlarının ve programlarının bir veri taşıyıcısına yüklenmeleriyle eşya niteliğini kazanarak bir hakkın konusunu oluşturabilmektedir.¹³¹ Günümüzde bankada bulunan mevduatların internet bankacılığı üzerinden transferi yahut alışverişe konu olması, bilgisayar yazılımlarının, kripto paraların ve elektrik akımının benzer özellikleri dikkate alındığında bahsi geçen paraların ma'dûm olmadığı görülecektir. Kripto paralar sanal olarak varlıklarını dijital ortamda devam ettirmekte ancak bilgisayar donanımının sağladığı altyapı ile ortaya çıkabilmektedir. Kripto paraların sanallığı bilgisayar donanımlarının ve yazılımlarının sağladığı imkânlar ile kullanıcılara sunduğu katkı, ekonomik anlamda bir değerdir. İslâm hukukuna göre bir sözleşmeye konu olan mal, anlaşmazlığa sebebiyet vermeyecek derecede var olmalı ve varsa tartışılabilir boyutları izale edilmelidir. Malın üzerinde vuku bulabilecek şüphe ve ihtilafların giderilmesi bakımından malın vasfında, miktarında, ağırlığında ve niteliğinde tarafların aynı fikirde olmaları gerekmektedir.¹³² Dolayısı ile sanal ortamda soyut olarak varlığını devam ettiren kripto paralarla tarafların yaptıkları alım satım ve diğer işlemler, maldan elde edilen menfaate benzediği söylenebilir.

Kripto paralarla ilgili özellikle belirsizliğin ve riskin bulunması nedeniyle caiz olmadığını belirten fetvalara ilişkin de “belirsizlik” ve “risk” durumlarını birbirinden ayırmak gerekir.¹³³ Zira bir şeyin risk olarak görülmesi onu haram kılan nedenlerden değildir. Kaldı ki risk, tahmin edilebilir ve ölçülebilir olması bakımından belirsizlikten ayrılır.¹³⁴

¹³⁰ M. Kemal Oğuzman, *Eşya Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2017), 58.

¹³¹ Rona Serozan, *Eşya Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2014), 72-73.

¹³² Zeydan, *Şer'îati'l-İslâmiyye*, 415.

¹³³ Ellia Pikri, “Is Cryptocurrency Haram? The Chairmain Of BNM's Shariah Advisory Council Says No” (Erişim 24 Mayıs 2023).

¹³⁴ Pekdemir, “İslâmi Finasta Risk Unsuruna Yaklaşımlar (Eleştirel Bir Analiz)”, 54.

Fıkhî açıdan isabetli bir neticeye varmak için her bir kripto para özelinde konunun değerlendirilmesi gerekir. Bu kapsamda garar ya da bilinmezlik faktörünün varlığı da her bir para türünde farklılık taşıyacağı¹³⁵ gibi bir paranın riskler barındırması, onu herhangi bir şer'î/hukukî dayanağı olmadan zekât mükellefiyeti kapsamı dışında bırakılmasının doğru bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç

Kripto paraların İslâm iktisadındaki yeri ve zekâtına yönelik bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir:

1. Kripto para birimleri giderek artan bir popülerlik kazanmış, bu da daha fazla insanın işleyişlerini öğrenmesine yol açmıştır. Teknolojinin finans sektöründeki gelişimi, ekonomik yaşamdaki mübadele araçlarını da değiştirmiştir. Bu aynı zamanda para kavramına ilişkin tartışmaların da değişmesine yol açmış, paranın işlevi ve doğasına ilişkin farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bilgisayar ve internet teknolojisindeki hızlı ilerlemelerle birlikte, klasik anlamda somut olarak ifade edilen para, yerini uluslararası tedavül kabiliyeti olan ve sanal cüzdanlarda kriptografik olarak saklanabilen bir formata bırakmaya başladığı sonucuna varılmıştır.

2. Kur'an'da zekâta tabi mallardan bahsedilmesine rağmen, bunların miktarıyla ilgili net bir açıklama bulunmamaktadır. Hadislerdeyse bu yükümlülüklerin miktar ve sınırı açıkça belirtilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki mübadele araçları olan gümüş ve altının oranıyla ilgili sabit bir vezin ölçüsü bulunsa bile, bunlarda kur farklılıkları bulunduğu tespit edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), dinar ve dirhemlerin alt sınırını, hayvanlardaysa sayısına bağlı olarak değişkenlik gösteren oranlarda nisâbları ayrıca belirlemiştir. Böylece zekâta tabi malların nisâbları, oransal bakımından birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Diğer yandan altının, gümüşün küçükbaş veya büyükbaş hayvanların nisâblarının eşit olmasına rağmen, zamanın iktisâdi şartlarına göre zekâta tabi değerler/varlıklar açısından ara nisâbları da değişiklik arz ettiği görülmüştür.

¹³⁵ Yazıcı, "Kripto Paralarla İlgili Fetvalar ve Fıkhî Hükmü", 261.

3. Kripto paraların her geçen gün uluslararası ticarete işlem hacmini artırmasıyla, İslâm âlimleri kripto varlıkların zekâtını hesaplama ve ödeme konusunda farklı görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Bazı İslâm alimleri, kripto paraların geleneksel anlamda fiziki bir değeri olmadığını, kumara benzediğini, aldatma içerdiğini ve kara para aklamada kullanıldığını öne sürerek, bu paraların İslâm hukukunun prensiplerine uymadığını, dolayısıyla zekâta konu teşkil etmeyeceklerini savunmuşlardır. Diğer İslâm alimlerinden bazıları ise kripto paraların, geleneksel finansal sistemlerden farklı olarak somut bir varlığı bulunmadan, dijital bir varlık sınıfında olduğunu kabul ederek, bu paraların zekâtının verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

4. Kripto paraların değeri, tıpkı emtia veya diğer para birimlerindeki gibi tedavüldeki arz ve talep ilişkisine göre belirlenmektedir. Belli bir merkezîyetinin olmaması, yatırımcıların/mudilerin haklarının korunamaması ve her ne kadar dava edilebilse de genellikle hak kayıplarıyla sonuçlanması, kripto paralara olan güveni azaltmaktadır. Buna rağmen eğer ki bir Müslüman, kripto paraya yatırım yapmışsa, bu paraların zekâtını da vermesi gerekir. Zira bu paralar da diğer mal varlıkları veya paralar gibi ekonomik hayatta belirli bir değer ifade edebilmekte ya da tedavülde işlem görebilmektedir.

5. Çalışmada, kripto paraların kullanımının meşru olmadığını belirten görüşleri tamamen görmezden gelmenin doğru bir yaklaşım olmadığı gibi kripto varlıkları da zekât dışı tutmanın sakıncaları göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle kripto paraların kendi cinsinden veya diğer para cinsleriyle birlikte nisâba ulaşmaları halinde zekâtlarının verilmesi gerektiği yönündeki görüşlerin, İslâm hukukunun zekâtla elde etmek isteği gayeye daha uygun olduğu düşünülmektedir. Kripto paraların piyasadaki aşırı esnek yapısı ve ekonomik istikrar açısından endişe verici riziko barındırması bir yana bırakılırsa, ister tedavül isterse yatırım amacıyla kullanılmış olsun, kripto varlıklar tek başına veya altın, gümüş ya da diğer yabancı devlet denetimindeki para cinsleriyle birlikte 20 miskal altına/200 dirhem gümüşe karşılık gelecek bir nisâba ulaşması, üzerlerinden bir hicrî takvim yılı geçmesi ve diğer şer'î şartların sağlanmış olması koşuluyla, bu paraların bizzat kendi cinsinden veya tedavüldeki

diğer para cinslerine tekabül eden karşılığını, şartları tutan kişilere, yüzde 2,5 oranında zekâtının verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Kaynakça

Adam, Mufti Faraz. "Bitcoin: Shariah Compliant". Erişim 4 Kasım 2024. <https://afinanceorg.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/08/research-paper-on-bitcoin-mufti-faraz-adam.pdf>

Adam, Mufti Faraz. "Shariah Controls on Crypto Market Manipulation". Erişim 20 Mayıs 2023. <https://amanahadvisors.com/shariah-controls-on-crypto-market-manipulation/>

Allâm, Şevkî İbrahim. "Bitcoin ve Ticareti". Erişim 12 Ocak 2024. [https://www.dar-](https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/14139/%D8%AA%D8%AF%D8)

[alifta.org/ar/fatawa/14139/%D8%AA%D8%AF%D8](https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/14139/%D8%AA%D8%AF%D8)

Akîl, Abdullah b. Muhammed b. Abdülvehhab. "el-Ahkâmu'l-Fikhiyyetü'l-Muteallika bi'l

Amelâti'l-Elektruniyye". Erişim 15 Nisan 2023.

<https://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2018/01/Bitcoin4.pdf>

Akgündüz, Ahmet. "Para Çeşitleri ve Gelecek Yüzyılda Paranın Yeri". Erişim 26 Mayıs 2023.

<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/ahmet/039/>

Akyıldız, Ali. "Para". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/163-166. İstanbul: TDV

Yayınları, 2007. <https://islamansiklopedisi.org.tr/para>

Al-Quradaghi, Ali. "Bitcoin". Erişim 20 Mart 2023.

[https://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2018/05/Bitcoin-](https://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2018/05/Bitcoin-ali.quradaghi.pdf)
[ali.quradaghi.pdf](https://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2018/05/Bitcoin-ali.quradaghi.pdf)

Alkış, Alpaslan. "İslâm Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para". *Kahramanmaraş Sütçü*

İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8/2 (2018), 69-90.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611153>

Alpago, Hasan. "Bitcoin'den Selfcoin'e Kripto Para". *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi* 3/2 (2018), 411-428.

<https://doi.org/10.21733/ibad.419462>

- Âşûr, Muhammed Tahir. *İslâm Hukuk Felsefesi*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Aybakan, Bilal. "Mebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/212-214. Ankara: TDV Yayınları, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mebi>
- Aybakan, Bilal. "Nakit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/324 – 326. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakit>
- Bardakoğlu, Ali. "İstishâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/376-381. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istishab>
- BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. "25/11/2013 tarih ve 2013/32 sayılı Karar". Erişim 06 Kasım 2024. <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/510?ekId=530>
- BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. "Bitcoin Hakkında Basın Açıklaması". Erişim 17 Şubat 2023. <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/Detay/510>
- Bilgili, İsmail. "İslâm Hukukunda Ma'dum'un Satışı". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 211-238. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02533/2006_8/2006_8_BILGILII.pdf
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihâli*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi u's-şâhîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Candan, Abdurrahman - Yaşlak, Halil İbrahim. "İslâm Hukukunda Para Kavramına ve Paranın Yeri". ed. Cem Korkut. *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale*. Ankara: TDV Yayınları: 2020, 257-292.

- Çelikdemir, Neşe Çoban - Çetin, Abdurrahman. "Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 17/2 (2015), 11-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224031>
- Çetin, Abdurrahman. "İslâmi Esaslara Uygun Kripto Para Önerisi: İslâmi Coin (ISCOIN)". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 12/22 (2020), 63-89. <https://doi.org/10.14784/marufacd.688429>
- Çetinkaya, Şahin. "Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi İncelenmesi". *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi* 2/5 (2018), 11-21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/619560>
- Dalgın, Nihat. "Zekât Hükümleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (Ağustos 2004), 43-72. <https://doi.org/10.17120/omuifd.64567>
- DİB. "Kripto paraların kullanımının Dinî hükmü nedir?" *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı*. Erişim 12 Ocak 2024. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1375/kripto-paralarin-kullaniminin-din-hukmu-nedir>
- Doğan, Hasan. "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 225-253. <https://doi.org/10.15337/suhfd.428561>
- Donanimhaber. "Sadaka ve Zekâta Kripto Para Dönemi Başlıyor". Erişim 24 Mayıs 2023. <https://www.donanimhaber.com/Sadaka-ve-zekta-kripto-para-donemi-basliyor--999822>
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.
- Döndüren, Hamdi. "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri". *İslâmi Araştırmalar Dergisi* 3 (1987), 56-70. https://isamveri.org/pdfdr/D00064/1987_3/1987_3_DONDURENH.pdf
- Ege, Börteçin. "Sanal Dünyanın Gerçek Parası: Bitcoin". *Bilim ve Teknik* (Kasım 2013), 22-26.

- Eğri, Taha - Orhan Zeyneb Hafsa (ed.), *İslam İktisadında Para*, (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 14; Cem Korkut, "İslâm Hukukunda Para Kavramına ve Paranın Yeri", ed. Cem Korkut, *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale* (Ankara: TDV Yayınları: 2020), 16.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Ergin, Feridun. *Para Siyaseti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1969.
- Erkal, Mehmet. "Madeni Para, Banknot ve Kâğıt Para Mübadelesinde Faiz", *Para, Faiz ve İslam*. 161-182. İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987.
- Erkal, Mehmet. "İslâm'ın İlk Devirlerinde Para ve Zekât Nisâbının Hesaplanması". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 78-101.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162500>
- Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat>
- Erturhan, Sabri. "Zekât ve Kurbanda Kıymet Ödemesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/574896>
- Gözübenli, Beşir. "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler". *Para, Faiz ve İslâm*. ed. Sabri Orman. 69-78. İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987.
- Gültekin, Yaşar - Bulut, Yetkin. "Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Eko-Sisteminden Doğan Yeni Sektörler ve Analizi". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/3 (2016), 82-92.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/978004>
- Güney, Necmeddin. "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış". *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler, (Fintech), Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*. ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar. 9-19. Konya: NEÜ Yayınları, 2020.

- Hacak, Hasan. "Mal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/461-465. Ankara: TDV
- Yayınları, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mal>
- Haddad, Haitham bin Jawad. "Şifrelenmiş Elektronik Para Birimi Bitcoin". Erişim 28 Mayıs 2023. <https://dorar.net/article/1982>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr 'ala Dürri'l-muhtâr şerhü Tenviri'l-ebşâr*. 6 Cilt. Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 2. Basım, 1966.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn, Fethu'l-kadîr, (Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1970), 2/153.
- İbn Kudâme, Muvaffaküddin. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl. *Lisanü'l-Arab*. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-maarif, t.y.
- el-Mergînânî, Burhâneddin. *el-Hidaye*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi 't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- el-Kâsânî, Alâüddîn. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi*. 7 Cilt. Mısır: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1989.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktsid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004.
- Islamway. "İslâm Ekonomi Formunun Bitcoin Yasallığına İlişkin Açıklaması". Erişim 02 Mayıs 2023. <https://ar.İslâmway.net/book/295866>
- Kâsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Muhammed Ammare. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1989.
- Kahveci, Nuri - Bilginer, Yahya. "Çağdaş İslâm Hukukçularının Kripto Paraların Meşruiyetine Dair Görüşlerinin Analizi". *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 257-285. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.894874>
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1986.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

- Karaman, Hayreddin. "Sanal Para (Bitcoin, Bitpara)". Erişim 20 Mayıs 2023. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sanal-para-bitcoin-bitpara-2041314>
- Kaya, Süleyman. "Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açidan Değerlendirilmesi". İSEFAM (2018). Erişim 20 Mayıs 2023. <https://isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2022/10/Kripto-Para-Birimleri-ve-fikhi-Acidan-Değerlendirilmesi.pdf>
- Kur'an Kerim Meâli*. çev. Hayreddin Karaman. Ankara: TDV Yayınları, 8.Baskı, 2003.
- Koca, Ferhat. "Mefsedet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/356-358. Ankara: TDV Yayınları, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mefsedet>
- Komasyon. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1308.
- Komasyon. *el-Fetâvâyi'l-Hindiyye*. 5 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l İlmiyye, 2000.
- Komasyon. "İslâm Ekonomi Formu'nun Bitcoin'in Yasallığına İlişkin Açıklama". Erişim 17 Nisan 2024. <https://ar.islamway.net/book/29586>
- Korkut, Cem. "İslâm Hukukunda Para Kavramına ve Paranın Yeri", ed. Cem Korkut, *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale*. Ankara: TDV Yayınları: 2020, 1-28.
- NEÜ, Necmettin Erbakan Üniversitesi. "Helal Finans Açısından Kripto Paralar Çalıştayı Sonuç ve Değerlendirme Raporu". Erişim 21 Mayıs 2023. <https://www.erbakan.edu.tr/ilahiyat/haber/4483>
- Mevsilî, Ebü'l-Fadl Abdullah b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1937.
- Mahomed, Ziyaad. (2018, 9 6). Islamic Finance: Is cryptocurrency halal? TheEdge. Erişim 17 Nisan 2024. <https://theedgemalaysia.com/article/islamic-finance-cryptocurrency-halal>
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. thk: M. Fuad Abdu'l-bâkî. Beyrut: Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi'l-Arabî, ts.
- Oğuzman, M. Kemal. *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2017.

- Organ, İbrahim – Gölçek, Ali Gökhan. “Anayasa’da Bulunan Kişi Hak ve Ödevlerinin Sınırlandırılması: Vergi Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/3 (2017), 117-129. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.305329>
- Orman, Sabri. “Modern İktisat Literatüründe Para Kredi ve Faiz”. İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1992.
- Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun. *Resmi Gazete* 28690 (27 Haziran 2013). Erişim 06 Kasım 2024. [1.5.6493.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/yayin/2013/06/27/20130627001.pdf)
- Özen, Şükrü. “İstislâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/383-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istislah>
- Özkul, Fatma Ulucan – Baş, Ece. “Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme”. *Muhasebe ve Denetime Bakış* 60 (2020), 57-74.
- Pekdemir, Şevket. “İslâmi Finansta Risk Unsuruna Yaklaşımlar (Eleştirel Bir Analiz)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (Haziran 2023), 49-74. <https://doi.org/10.59777/ihad.1189823>
- Pikri, Ellia. “Is Cryptocurrency Haram? The Chairmain Of BNM’s Shariah Advisory Council Says No”. Erişim 24 Mayıs 2023. <https://vulcanpost.com/632153/haram-cryptocurrency-syariah-advisory-council/>
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1994.
- Senhûrî, Abdurrezâk Ahmed. *Mesâdirü’l-Hak fi’l-Fıkhî’l-İslâmi*. Beyrut: Menşuratü’l-Halebiyyi’l-Hukukiyye Yayınevi, 1998.
- Serahsî, Şemsü’l-eimme. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Marife, ts.
- Serozan, Rona. *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2014.

- Singil, Serhan. "Stellar İlk Şeriat Sertifikalı Blockchain Oldu". Erişim 24 Mayıs 2023. <https://kriptoparahaber.com/stellar-ilk-seriat-sertifikali-blockchain-oldu.html>
- SPK, Sermaye Piyasası Kanunu. *Resmi Gazete* 32590 (2 Temmuz 2024), Erişim 9 Ekim 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/07/20240702-1.htm>
- Şahin, Nurten Zeliha. "İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı -Metalden Dijitale Bir Değerlendirme-". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (Aralık 2022), 53-71.
- Tabakoğlu, Ahmet. "İslâm'da Para Politikası Hakkında Bir Deneme". *Para, Faiz ve İslâm*. İstanbul: İlmî Neşriyat, 1987.
- TCMB, "Kağıt Paranın Tarihi". Erişim 13 Mayıs 2023. https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aa685ce4-d466-4f21-a4f1-17e55f0b9df1/TCMB_ORTAOKUL_K%C4%B0TAP%C3%87IK_DijitalSpr.pdf?MOD=AJPERES
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. "Para". Erişim 17 Mart 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Topaloğlu, Buse. "Kripto Paraların Devlet Otoriteleriyle Entegrasyonu". *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (Haziran 2021), 244-258. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1765509>
- Turan, Melih. "Diyamet, Kripto Paralar ve Fırsatlar". Erişim 22 Mayıs 2023. <http://İslâmiktisadi.net/index.php/2017/12/05/diyamet-kriptoparalar-firsatlar/>
- Uslu, Rifat. "İslâm Hukukunda Para Birimleri". *Journal of İslâmic Research* 25/1 (2014), 28-38.
- Yahyâ, İbrahîm b. Ahmed b. Muhammed. "Sanal Paralar Bitcoin Örneği", Yüksek Güncel Fıkıh Araştırmaları Merkezi. Erişim 18 Nisan 2024. <http://www.kantakji.com/222895/ibrahim>
- Yazıcı, Abdurrahman. "Kripto Paralarla İlgili Fetvalar ve Fıkhi Hükmü". *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech), Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*. ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar. 98-133. Konya: NEÜ Yayınları, 2020.

- Yıldız, Seracettin. "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paraların Fikhi Hükümü ile İlgili Tartışmalar". *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech), Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*. ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar. 247-264. Konya: NEÜ Yayınları, 2020.
- Yusuf el-Karadâvî. *Fıkhü'z-zekât*. 2 Cilt. Beyrut: y.y., 1980.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Mufassal fî Ahkamü'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. 9 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmi ve Edilletühü*. 10 Cilt. Şam: Dârü'l-Fıkr, 4. Basım, ts.